
В.І. Кудlach,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії ІФНТУНГ

ВПЛИВ МЕРЕЖЕВИХ КОМУНІКАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СУСПІЛЬСТВА

Світ поступово, але постійно трансформується. Трансформація означає зміну, перетворення, перехід у щось інше. Вона триває в часі і є процесом. У найзагальнішому вигляді трансформацію сьогоdnішнього життя можна описати так: все навколо нас стає щораз менш визначеним, його структури – менш довговічними. Матеріальна основа індустріального суспільства – праця і капітал – доповнюється нематеріальною основою – інформацією і знаннями, якими оволоділа людина, тобто людським капіталом. Сформувались економіка знань і суспільство знання.

Для опису і пояснення суспільства вчені використовують нові посткласичні поняття – людський капітал, соціальний капітал, інтелектуальний капітал, культурний капітал, символічний капітал, людський потенціал. Більш помітне місце в суспільстві займає споживання, а не виробництво. На зміну вертикальних схем організації і управління приходять схеми сіті, границі держав і спільнот зникають. Немало істин здаються сумнівними, «напіврозпад життя знань» стає щораз меншим (від двох до п'яти років). Влада сили і грошей поступається владі знань, інформації. Чітко виражені класи зі своїми жорсткими соціальними межами замінюються розмитими соціальними групами. Процес у багатьох випадках має більше значення, ніж структура, зростає роль синергетичних ефектів і міждисциплінарних та трансдисциплінарних досліджень. Здійснюється перехід від класичного статичного модерну до нестійкої сучасності.

У суспільному житті спробуємо проаналізувати вплив нових сучасних технологій, зокрема, комунікативно-інформаційних, на становлення сітьового суспільства.

Аналіз публікацій щодо даної проблеми свідчить, що пізнання сучасного суспільства можливе, якщо використовувати як широкий контекст (науково-технічна революція), так і вузький – мережеві комунікативно-інформаційні технології. Під впливом нових технологій

змінилася соціальність і сформувалося мережеве суспільство.

Неабияку роль у підвищенні невизначеності суспільства і появі нових схем його організації відіграє розвиток комунікацій. Медіа стали четвертою владою. Комунікації і комунікативні технології проникли в усі сфери суспільного життя. Виникло інформаційне суспільство. За Н. Луманом, влада, гроші, істина, любов є засобами комунікації. Функції нормування і управління таких систем, як суд, влада, держава, істотно змінюються. Вони стають інструментами встановлення правил соціальної гри. Мережеві співтовариства, корпорації повинні відповідати цим соціальним умовам, використовувати їх і переробляти їх під себе. В результаті стає можливим соціальний компроміс. Комунікації виявляються через аутопоезис з переходами від подій до структур, від порядку до хаосу.

Поняття «мережа» як нові комунікаційні технології стали використовувати філософи, соціологи, економісти. М.Кастельс зробив першу спробу теоретично осмислити соціальні мережі. Почалась концептуалізація поняття «мережа», «соціальна мережа», «поток інформації», «мережеве суспільство». Мережа, як нова якість соціальної комунікації, трансформує інститути і практики сучасного суспільства, формує новий посткласичний підхід до аналізу суспільства.

Сучасна реальність стає нестатичною, стохастичною, ризомною, мережевою, менш ієрархічною. Сучасне суспільство тому і стали називати мережевим. Мережа – множина взаємопов'язаних вузлів. Вузли – точки, в яких перетинаються лінії зв'язку. Як показав М.Кастельс, мережі мають переваги перед традиційними ієрархічно організованими морфологічними зв'язками: вони більш рухливі і адаптивні до форми організації, здатні рости і розвиватись разом із своїм оточенням, легше здійснюється координація в інтерактивних системах із зворотним зв'язком. Мережі децентралізують виконання і розподіл прийнятих рішень [4, 70]. Чому? Бо в них немає центру і вони діють за бінарною логікою: включити/виключити, дозволити /не дозволити, можна/ не можна. Якщо вузол не виконує певні функції, він відторгається від системи, і вона реорганізується. Вузли розподіляють інформацію і тому тут головними є не центральні вузли, а вузли переключення, які діють мережно, а не командно-приказово. Мережа діє як автомат для здійснення поставлених цілей. Вона вільна від цінностей і в цьому розумінні нейтральна. У мережевому суспільстві точиться боротьба за постановку цілей для тієї чи іншої сіті. Коли мета та завдання мережі запрог-

рамовані, вона нав'язує свою логіку всім виконавцям.

Мережа виникла і розвивається як технічне явище нових комунікаційних технологій і без інформатики неможливо зрозуміти властивості нових соціальних процесів. Мережеве суспільство – це новий підхід до вивчення суспільних явищ, що перебувають на перетині інформатики та соціології. Починає діяти такий закон техногенної цивілізації: нова техніка і технологія, втілені в практику суспільного та індивідуального життя, породжують нові соціальні явища або їх нову якість. Таким чином трансформуються інститути і практики сучасного суспільства.

Метою дослідження є доведення, що мережеве суспільство розвивається на основі сітьової інформації, яка породжує конструктивні зміни в будь-яких системах. Система (нежива, жива і людська, тобто суспільна) потребує інформації для свого функціонування чи життєдіяльності. Інформація здатна до трансляції, комунікації. Комунікація не тільки передає інформацію, а й веде до змін стану взаємодіючих систем, здійснює обмін між системою та оточенням. Матеріальні обміни корелюють з командами і, отже, неможливі без комунікації.

Людина навчилася цілеспрямовано транспортувати інформацію спочатку за допомогою тварин (коні, голуби), потім – електрохвильового поля та електро- і радіосигналів. Згодом матеріальні обміни стали відігравати службову роль щодо інформаційних обмінів, або, за Ю.Габермасом, інструментальні дії редукувались до фрагменту комунікативних дій. На початковому етапі інформаційних обмінів (фізичних переміщеннях) інформаційні обміни здійснювались контактено («обличчя до обличчя»), пізніше – інформаційний обмін здійснюється за законами електродинаміки (домінують віддалені і опосередковані контакти).

Комп'ютерні технології надають нових властивостей мережам. Мережа стає не тільки способом передачі інформації, а й способом її обробки. Інтегральні мережі комунікаційних взаємодій ЕОМ створили особливу форму розподілу комунікацій, спрямовану на соціальну комунікацію. Люди, включені в автоматизовані комунікаційні процеси, підпорядковані заданим технологічним нормам, стали комунікаційно відтворювати цю систему у власному спілкуванні. Йдеться про спілкування за допомогою СМС-повідомлень. Цей тип спілкування став суттєвим елементом способу життя цивілізованої людини. Він організовується через програму мережевих процесів, яка закладена в обчислювальну техніку. Людська комунікація через

мобільні телефони формуються як проекція комп'ютерних мереж. Виникла нова форма комунікації – інформаційно-мережева. Сьогодні людська комунікація вибудовується за моделями, що задаються технологіями системної інтеграції процесів обробки і передачі ін.-формації. Такі технології адаптують до різних сфер суспільного та індивідуального життя. Людська комунікація щораз більше охоплюється мережею технічних стандартів, які опосередковують усі соціальні взаємодії. Через ці технічні стандарти людина входить в специфічний технологічний каркас, тобто у мережеву модель.

Мережева комунікація має важливі особливості: багатоканальна, висока щільність, швидке переміщення інформації. Якщо якась ланка випадає із мережі, то легко знаходяться інші шляхи, альтернативні ланки. «Мережа – полімагістральна структура, в якій дві точки завжди зв'язуються множиною магістралей, а кожна мігістраль складається із множини відрізків і шляхів» [4, 63].

Нові технології побудовані на виробництві знань та інформації. Вони змінили виробництво, перебіг соціальних процесів, саму соціальність, міжособистісні зв'язки, соціальну ідентичність. Послаблена прив'язаність до місця проживання і роботи. Втративши зв'язки з локальними співтовариствами, люди задовольняють особисті потреби через нові комунікаційні можливості. Комунікативно-інформаційне утворення таких співтовариств М.Кастельс назвав мережевим індивідуалізмом [3, 155]. «Такий індивідуалізований зв'язок з суспільством є специфічною формою соціальності, а не якимось психологічним атрибутом. У своїй основі, вона має, насамперед, індивідуалізацію відносини між капіталом і працею, між робочими і трудовим процесом в межах мережевого підприємства... Нова модель соціальності в нашому суспільстві характеризується мережевим індивідуалізмом» [3, 160].

Інформаційна економіка, яка має справу з виробництвом і обробкою інформації, створює різні мережеві моделі, «мережеві підприємства», поєднуючи працівників різних напрямів корпоративними і світовими зв'язками. Це веде до змін в поділі та організації праці, руху капіталів і трудових ресурсів, зростає оперативність, мобільність і гнучкість економічної та адміністративної діяльності.

Формується нове середовище життєпроживання, творчості. Змінюється сприйняття простору і часу. Рух капіталів, інформації, технологій, організаційних взаємодій сприймається як рух потоків, тобто як щось цілеспрямоване, програмоване, повторюване. Потік

рухів як простір потоків є матеріальна організація соціальних практик. Мережа стає основою просторової структури соціального життя.

Мережне тлумачення суспільного життя досліджували французькі постструктуралісти, зокрема Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, П. Бурдьє. За Ж. Дельозом і Ф. Гваттарі, мережева організація будь-якої діяльності має ризомний характер. Ризома – будова кореневої системи, в якій відсутній центр. Замість нього існують багато переплетених між собою корінців. Ризома – образ системи, в якій відсутня централізація, упорядкованість і симетрія [2, 136].

Для утворення ризоми необхідний зв'язок і гетереогенність. Ризома – децентралізована та антиєрархічна, жодна точка немає переваги перед іншою. Суспільство (як і організм чи машина) закрите і центроване, ризома – відкрита і децентрована, відсутній центральний орган. Кореневище, яке має ризомну будову, може бути обірване в будь-якому місці, без шкоди для цілого, Незважаючи на розрив, коренева система легко відновлюється.

П. Бурдьє запропонував архітектуру соціального простору, яка створюється мережевими комунікаціями. Здатність впливу і досягнення миттєвих реакцій при зміні ситуацій можлива, за Бурдьє, в соціальному полі. Соціальне поле – це таке соціальне середовище, що дає змогу людям і соціальним інститутам групуватись і перегруповуватись. Поле утворює єдиний інформаційний простір, в якому інформація поширюється вільно, що дає можливість людям передбачувати дії інших. Події в одному місці поля миттєво змінюють ситуацію в інших місцях. Певне місце в цьому полі і набуття структури диспозицій в сіткових взаємовпливах Бурдьє називає габітусом. Габітус – місце в комунікативно-інформаційній сіті, яке має можливість зайняти кожен. Суспільство виступає як сукупність індивідуальних габітусів, а разом вони визначають структуру соціальності і соціальні практики. Але поле – мережа не взаємопов'язаних партнерів, акторів, а інформаційних каналів, ниточки, які їх зв'язують. Соціальний капітал опосередковує боротьбу за домінування в полі. Соціальні поля-сіті пронизують один одного і в різних напрямках охоплюють все суспільство [1, 103].

Мережу розуміють ще як синергетичний зв'язок комунікацій. Теорія мережі спирається на синергетичне поняття комплексності. Синергетика змусила переглянути класичне розуміння причинності, уявляючи процеси у світі, пов'язані з випадковістю, непередбаченістю, незворотністю. Предметним і смисловим зв'язкам властива

контингенція, що за Н. Луманом, означає потенція різних зв'язків (причинних, структурних, випадкових). Мережа базується на контингентності, здатної формувати зв'язки. І. Пригожин вважав, що поведінка у соціальних системах є єдністю випадковості індивідуальної поведінки і статистичної стійкості колективних структур. На цьому принципі ґрунтується життєздатність мережі. Мережа ще характеризується динамічною стабільністю.

Мережі, мережні структури виникають самі собою в процесі інтенсифікації комунікацій. Вони змінюють порядок соціальних зв'язків і інтеракцій. В центрі уваги щодо суспільства, з точки зору теорії мережі, стали соціальна комунікація, соціальний контакт. Соціальний контакт розуміється як матеріальний обмін, мовне спілкування, інституціональний зв'язок і інтеракція. Він становить смисл соціальності. Кожне суспільне явище тлумачиться як сукупність повідомлень з бінарною структурою (передавальна сторона і приймаюча). Такі повідомлення не тільки передаються, а й нагромаджуються, віртуалізуються. Повідомлення є такою частинкою, з яких складається соціальна реальність. Суспільство, в якому все стає повідомленням, потоком повідомлень (економічна і політична діяльність, соціальна і культурна і навіть індивідуальне життя) і з цих повідомлень сплелася сітка, в якій живе людина, називається мережевим.

Завдяки мережеві комунікації суспільство стає більш гнучким, пластичним, дезінтегрованим, його частинки – мікроскопічними і незалежними. Структурація, соціальні сплави стають мобільними і довільними. «Теорія мережі вчить, що останньою межею, атомом суспільства є не індивід, а «повідомлення», з яких складається життя індивідів, інститутів, класів... Неважливо, хто є носієм повідомлень, важливо, якого типу повідомлення формує систему комунікації. Повідомлення зумовлюють форми соціальних утворень і легітимізують суб'єкти комунікації в їх соціальному статусі. Яка б соціальна форма не виникала в результаті комунікації, вона є одним із видів мережі. І завдяки цьому вона здатна перевтілюватися в інші форми і обмінюватись з ними» [4, 70]. З цим не можна погодитися. Незважаючи на технічні досягнення, людина є головною, оскільки здійснює нові технічні функції, контролює їх і використовує. Без людини нові технічні та технологічні новинки не мають смислу. Вони потрібні тільки людині. У суспільстві все обертається навколо людини, інформаційної людини, включеної в інформаційну мережу. Мережева структура комунікацій так змінила суспільство, що

М. Кастельс змушений був описати всі основні сфери суспільства (виробництво, культуру, дозвілля, фінанси) з погляду мережевої теорії як нової парадигми суспільства.

Мережеві ефекти в різних сферах життя проявляються порізному, але особливо вони помітні на фінансових ринках, ринках праці, в корпораціях, системах обміну інформації. Найпомітнішим мережевим ефектом є глобалізація як нова якість світу. Мережеві комунікаційні технології «стискують простір», скорочують час і поглиблюють взаємозалежність світу.

Зміна соціальності є зміною життя людей. Сьогодні кожна людина прив'язана до телебачення, комп'ютера, мобільного телефону. Її повсякденне життя охоплене різними контактами (міжіндивідуальними і діловими). Контакти через електронну пошту, СМС-повідомлення операціоналізуються, стають швидкими, миттєвими, швидкоплинними. Людині доводиться переробляти щораз більший обсяг інформації, в неї виникають більше різнопланових завдань, вона більше переміщується, психологічно переобтяжується.

Мережеві інститути та мережеві підприємства як новий тип організацій здатні проектувати себе назовні і множитись клонуванням. Вони доповнюють, а інколи витісняють технологію індустріального суспільства як ієрархізовану структуру влади-підкорення, де інформація переміщалась по вертикалі. Тепер інформація переміщується більше по горизонталі. Принцип горизонтально-мережевих структур робить підприємство більш мобільним і гнучким, підприємства можна швидко реорганізувати, здійснювати їх злиття та поглинання, працювати на відстані. Контури мереж набувають всі складові сфери суспільного життя – підприємства, школи, бібліотеки, театри, наукові організації, села, міста, держави. Зростає мережева активність капіталу, фінансового ринку. Нова мережева управлінська структура сприяє гнучкому і швидкому розподілу виробничих ланок в часі та просторі, переносячі трудомісткі процеси у країни з дешевою робочою силою, і інтелектуальні – в більш розвинуті країни.

Мережеві інформаційно-комунікативні технології виявили інформаційну сутність фінансового капіталу. Інформація розраховується, обмінюється, переміщується. Грошові трансакції в банківській системі є нічим іншим, як повідомленням і переміщенням інформації. Гроші набули, крім універсальної влади, ще й мобільність, конвертованість у різні види фінансового капіталу. В основі мережевого суспільства лежать фінансові трансакції, які легко перетворюю-

ються на інші соціальні дії. «В сучасному суспільстві мережу можна створити на основі будь-якого інструмента соціальної дії, здатного мати форму повідомлення та інформаційного потоку. Теорія груп інтересів повинна враховувати, що інтереси віднині легко артикулюються за допомогою інформаційних каналів. Ідеологія, релігія, творчість, освіта – всі сфери, що обслуговують культуру, – змушені міняти формати поширення, переходу від статичних книжних форм комунікації до мобільних інформаційно-комунікаційних форм» [4, 73].

Процес інформатизації змістився у сферу соціальних відносин і діяльності. Виробництво, обмін і поширення інформації виступають соціальними факторами, а інформаційна мережа стала найбільш адекватним і ефективним засобом суспільного функціонування. Посередником в людських і соціальних відносинах стає інформаційна соціальна мережа, яка доповнює такі традиційні посередники, як знаряддя і засоби виробництва.

Отже, мережеві комунікативно-інформаційні технології стали корисним і ефективним людським ресурсом, виробничим предметом, важливим елементом суспільної та індивідуальної діяльності, своєрідним індикатором багатства і благополуччя країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бурдые П.* Социальное пространство : поля и практики. – СПб., 2000.
2. *Делез Ж., Гваттари Ф.* Философия эпохи постмодерна. – Минск, 1996.
3. *Кастельс М.* Галактика Интернет. Размышление об Интернете, бизнесе и обществе. – М., 2004.
4. *Назарчук А.В.* Сетевое общество и его философское осмысление // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 61–75.

Кудлач В. Вплив мережевих комунікативно-інформаційних технологій на трансформацію суспільства.

У статті досліджується вплив науково-технічних досягнень, зокрема, сучасних мережевих комунікативно-інформаційних технологій на формування сітьової організації суспільства. Мережа, як нова якість соціальної комунікації, трансформує інститути і практики сучасного суспільства, формує новий посткласичний підхід до аналізу суспільства. Мережева організація суспільного життя має певні переваги щодо попередніх форм організації (централізованих та ієрархічних структур). Вона більш мобільна,

децентралізована, гнучка, дещо змінює методи і способи управління. Мережі – більш рухливі і адаптивні форми організації, здатні зростати разом із своїм оточенням. В таких системах з багатьма розгалуженими вузлами, як точок перетину ліній зв'язку легше здійснюється координація. Нова техніка і технологія, втілені в практику суспільного та індивідуального життя, породжують нові соціальні явища та їх нові якості. Мережа стає основою просторової структури соціального життя. Сучасне суспільство вибудовується за моделями, що задаються технологіями системної інтеграції процесів обробки і передачі інформації.

Ключові слова: мережне суспільство, науково-технічні досягнення, комунікативно-інформаційні технології, трансформація суспільства, синергетичний зв'язок комунікацій.

Кудлач В. Влияние сетевых коммуникативно-информационных технологий на трансформацию общества.

В статье исследуется влияние научно-технических достижений, в частности, современных сетевых коммуникативно-информационных технологий на формирование сетевой организации общества. Сеть как новое качество социальной коммуникации трансформирует институты и практики современного общества, формирует новый, постклассический, подход к анализу общества. Сетевая организация общественной жизни имеет определенные преимущества по сравнению с предыдущими формами организации (централизованными и иерархическими структурами). Она более мобильна, децентрализована, гибкая и несколько изменяет методы и способы управления. Сети – более подвижные и адаптивные формы организации, способные расти вместе со своим окружением. В таких системах с множеством разветвленных узлов как точек пересечения линий связи легче осуществляется координация. Новая техника и технология, воплощенные в практику общественной и индивидуальной жизни, порождают новые социальные явления и их новые качества. Сеть становится основой пространственной структуры социальной жизни. Современное общество выстраивается по моделям, задаваемые технологиями системной интеграции процессов обработки и передачи информации.

Ключевые слова: сетевое общество, научно-технические достижения, коммуникативно-информационные технологии, трансформация общества, синергетическая связь коммуникаций.

Kudlach V. The impact of network communication and information technologies on the transformation of the society.

This paper examines the impact of scientific and technological revolution, particularly cross-border communicative and modern information technologies, on the creation of the network society organization. Network as a new quality of social communication transforms the institutions and practices

of modern society by creating a new post-classical approach to the analysis of the society. Networked organization of social life has several advantages relative to previous forms of organization (centralized and hierarchical structures). It is more mobile, decentralized, flexible and slightly modifies the methods and techniques of management. Networks are more agile and responsive to the forms of organization that can grow along with their environment, are easily coordinated systems with multiple branching nodes as points of intersecting lines. New equipment and technology embodied in the practice of social and individual life give rise to new social phenomena and their new properties. A network is the basis of the spatial structure of social life. Networked communicative and information technologies have become useful and effective as a human resource production, a produced subject, an important element of social and individual activity, an indicator of wealth and prosperity. Modern society is built on a model set by a technology system integration of processing and transmitting data. Human communication is increasingly covered by a network of technical standards that mediate all social interaction through which a person enters the networked model.

Key words: network society, scientific and technical accomplishments, communicative and information technologies, transformation of the society, synergic connection between communications.